

Kooikerhondje, Pyreneese Herdershond, Shetland Sheepdog. Oorsprong en achtergrond van hun gedrag.

Tekst: Elian Hattinga van 't Sant

Wie een niet al te grote hond zoekt, die geschikt is om een hondensport zoals agility mee te doen, zal wellicht uitkomen bij een van bovengenoemde rassen. Als je afgaat op de functieomschrijving in de rasnamen van het Kooikerhondje, de Pyreneese Herdershond en de Shetland Sheepdog – oftewel Sheltie - dan gaat het immers om werkhondenrassen die goed moeten kunnen samenwerken met hun baas en bovendien de nodige kilometers kunnen maken.

Transhumance

Toch is het alleen de Pyreneese Herdershond die echt aanspraak kan maken op een werkachtergrond conform zijn rasnaam. In de Franse Pyreneeën werden (en worden) vanouds twee typen honden gebruikt bij de *transhumance* van schapen: de grote, krachtige Pyreneese Berghond, die roofdieren op een afstand moest houden van de kudde en het Pyreneese herdertje dat de kudde bij elkaar moest houden en van het dal naar de bergweides of de markt moest brengen. Met snelheid en beweeglijkheid zorgde dit hondje er voor dat uitbrekende schapen weer gauw de veiligheid van de kudde opzochten. Zijn geringe postuur zette hij vaak met een felle blaf kracht bij om de schapen in het gareel te houden.

Bij de *transhumance* werd het vee - koeien en vooral schapen - in mei of juni naar de hoog gelegen, grazige bergweides gebracht, waar ze samen met de herder en de honden bleven tot de eerste vorst inviel. Dan werden de kuddes teruggebracht naar de boerderijen en de marktplaatsen in de dalen, waar het overgrote deel van de dieren werd geslacht.

Eenmanshonden

Waar er in het verleden bij veel soorten kleinere hondjes – schoothondjes - is geselecteerd op aibaarheid en allemansvriendelijkheid, is dit bij het Pyreneese herdertje niet gebeurd. Er was geen noodzaak toe, want een groot deel van het jaar brachten de honden de tijd door met alleen de herder. Het waren werkhondjes, waarvan werd geëist dat ze de aanwijzingen van de herder onmiddellijk opvolgden. Ze moesten dus sterk op hem gericht en goed trainbaar zijn. Vandaar dat deze hondjes zich ook nu nog vaak sterk hechten aan één persoon in het gezin, die ze dan ook al gauw als steun en toeverlaat beschouwen. Van vreemden moeten ze meestal niets weten en ze laten zich ook niet gemakkelijk door hen pakken of aanhalen.

Chien de liaison

De combinatie van hun specifieke eigenschappen - snelheid, intelligentie en de neiging om vreemden uit de weg te gaan – maakten dat de Pyreneeërs tijdens de Eerste Wereldoorlog ingezet werden als ‘verbindingshond’ – *chien de liaison* – in het Franse leger. Ze werden gebruikt om onopvallend door de vijandelijke linies heen boodschappen over te brengen van het ene bastion of loopgraaf naar het andere.

Daarbij waren ze bij de officieren die de honden hiervoor trinden véruit favoriet. Ze werden geroemd als de meest intelligente, snelste, behendigste, betrouwbaarste en beste van alle rassen die hiervoor werden gebruikt.

Na de Eerste Wereldoorlog – waar vele het leven lieten – kwam er dan ook buiten de Pyreneeën meer aandacht voor deze schrandere hondjes. Er werd een rasstandaard opgesteld en er werden wedstrijden georganiseerd om hun kwaliteiten als schapenhoeders te kunnen beoordelen. Daardoor bleef er ook binnen de met stamboom gefokte Pyreneeërs steeds aandacht voor de werkkwaliteiten, die hun stamboomloze rasgenoten bezaten en nog steeds bezitten.

Blaffen

Hoewel hun naam anders doet vermoeden, is de Shetland Sheepdog nooit echt voor het schapenwerk gefokt of gehouden. De schapenhouderij voor vlees en de tegenwoordig zo beroemde Shetland wol, speelden tussen 1700 en 1900 maar een marginale rol in de Shetlandse economie. De Shetlanders leefden vooral van de visvangst. Ze woonden in kleine huisjes en boerderijen op omheinde stukjes land (*crofts*). Hun honden waren vanouds echte multifunctionele boeren honden, die onder andere als taak hadden de op de eilanden vrij rondlopende schapen uit de (moes)tuin te houden. Het lijkt haast geen toeval te zijn dat Scott en Fuller (1965) - die uitgebreid onderzoek deden naar het gedrag van onder andere Shelties - het al luid blaffend keihard naar het kennelhek rennen als er iemand aankwam als een van hun meest kenmerkende eigenschappen noemden.

Miniatuur Schotse Collie?

De Sheltie lijkt een miniatuur Schotse Collie langhaar te zijn. En dat is hij ook inderdaad. Shetland was aan het einde van de Middeleeuwen onderdeel gaan uitmaken van het Schotse Koninkrijk. In de 16^e en 17^e eeuw waren duizenden Schotse families naar Shetland geëmigreerd en er was een levendige handel en culturele uitwisseling met Schotland. Parker (2004) stelde dan ook vast dat er genetisch maar weinig verschil is tussen de Schotse Collie en de Sheltie. Een genmutatie (IGF1) is verantwoordelijk voor het verschil in grootte.

Het lijkt erop dat de Shetlanders – die voor hun extra inkomsten afhankelijk waren van de export – zich zijn gaan toeleggen op het fokken van kleine hondjes, omdat deze begin 20^e eeuw heel erg in de mode waren en er veel vraag naar was. Toen de eerste Shelties in 1906 op tentoonstellingen kwamen, werden ze dan ook ingeschreven als Shetland Collies. Dit zeer tot ongenoegen van de fokkers van Schotse Collies. Om alle geruzie over en weer de baas te worden, werd door de Britse Kennel Club besloten om de Shelties voortaan te registreren als Shetland Sheepdog .

Werktesten

Onder de fokkers van dit nieuwe modehondje was er een grote groep, die vond dat de Sheltie er inderdaad uit moest zien als een miniatuur Schotse collie. Daarom werd deze dan ook weer ingekruist - dit keer bewust. In die tijd – begin 20^e eeuw – was de Schotse collie echter al geen op schapenwerk gefokt ras meer. Eind 19^e eeuw was er namelijk een duidelijke splitsing gekomen tussen Working Sheepdogs – de Border Collie - en Show collies – de Schotse Collie.

Dat neemt niet weg dat er nog steeds wel (schapen)werklust in het ras zit, al is het niet zo heel prominent. Uit werktesten van de American Shetland Sheepdog Association bleek dat ze vooral nog geschikt zijn om vrij loslopende schapen te verzamelen – zoals traditioneel enkele malen per jaar in Schotland en Shetland gebeurde voor het scheren en het selecteren van schapen voor de slacht. Van de 1000 geteste Shelties ging 84% uit zichzelf om de kudde cirkelen om ze bij elkaar te drijven of houden. Voor het voortdrijven van de schapen in een bepaalde richting toonden ze echter maar weinig talent, zoals ook verwacht kan worden van een hond die altijd een multifunctionele boerderijhond is geweest en geen professionele herdershond.

Eendekooi

Ook het Kooikertje is oorspronkelijk een hondje van de boerderij. Voordat het in de 19^e eeuw – door een verbetering van het mechaniek en de schootsafstand - populair werd om met het geweer op allerlei vogels te jagen, werden wilde eenden met netten gevangen. Daartoe lokte men wilde eenden naar een eendekooi: een meertje of waterplas – de kooiplas – waarvan de afwateringssloten (vangpijpen) met netten waren overdekt, zó dat ze een fuik vormden. Om de wilde eenden in de fuik te lokken, maakte men gebruik van tamme lokeenden en een kooikerhondje. De lokeenden werden in de vangpijpen gevoerd en waren gewend aan de hondjes zodat ze de vangpijpen gemakkelijk inzwommen.

Wuivende pluimstaart

De hondjes werden ingezet om te zorgen dat de wilde eenden, die in de kooiplas terecht kwamen, met de tamme eenden mee zouden zwemmen de vangpijp in. Eenden zijn erg nieuwsgierig en lijken vooral te worden gefascineerd door de wuivende staart van vossen. Als kooikerhondje gebruikte men dan ook bij voorkeur een beweeglijk hondje met een wuivende pluimstaart. Langs de vangpijpen stonden rieten matten waarachter de jager – de kooiker - zich kon verschuilen. De kooiker dirigeerde zijn hondje geluidloos de vangpijp in richting fuik. Daarbij werd het hondje regelmatig via openingen even terug achter de rietmatten gedirigeerd, zodat het even uit het zicht van de eenden verdween om even verder weer op te duiken. Vooral dit afwisselend zien van het hondje met zijn pluimstaart, vormde een niet te weerstane aantrekkingskracht op de eenden. Waren deze diep genoeg de vangpijp in, dan stapte de kooiker van achter de matten vandaan, waarop de wilde eenden dieper de vangpijp invlogen om daar in de fuik vast te lopen.

Baronesse

In de eerste helft van de 20^e eeuw verdwenen de eendenkooien in rap tempo en werden er dus ook geen honden meer als kooikerhondje gebruikt en getraind. In de jaren veertig vatte een chauvinistische hondenliefhebster, de Baronesse van Hardenbroek van Ammerstol, het plan op een aantal verdwenen ‘Hollandse hondenrassen’ te doen herleven. Om te bepalen wat oude Hollandse rassen waren, gebruikte ze afbeeldingen van honden op schilderijen van Hollandse schilders uit de 17^e en 18^e eeuw. Als universeel voorbeeld voor het Kooikerhondje nam zij kleine rood-witte spaniel-achtige hondjes die regelmatig op deze schilderijen te zien zijn. Vervolgens liet ze het platteland afspeuren naar hondjes die op deze afbeeldingen leken. Deze gebruikte ze vervolgens als stamouders van het Nederlandse Kooikerhondje, dat in 1966 voorlopig en in 1971 definitief door de Raad van Beheer als ras erkend werd.

Zolang er geen DNA onderzoek is gedaan naar de genetische herkomst van het Kooikerhondje, is daar dus niets met zekerheid over te zeggen. Het is waarschijnlijk dat het Kooikerhondje een mengelmoesje is van allerlei verschillende typen plattelandshonden, waaronder jacht- en herdershonden. Er is ook niets dat er op wijst dat ze ooit in het verleden door kooikers speciaal als kooikerhondje zijn gebruikt.

Willem van Oranje

Het Kooikerhondje kreeg nog meer nationale status doordat het een tijd lang als het hetzelfde ras als het beroemde hondje van Willem van Oranje werd beschouwd. In de gelijknamige Nederlandse televisieserie uit 1982 wordt Willem van Oranje, gespeeld door Jeroen Krabbé, namelijk door een Kooikerhondje vergezeld.

Nu wordt Willem van Oranje op afbeeldingen van uit de 19e eeuw en vroeg 20ste eeuw nogal eens afgebeeld met een kleine spaniel-achtige hond – in het Nederlands ook wel spanjoel of spagnolet genoemd, waar men met wat goede wil wel een Kooikerhondje van kan maken. Dergelijke kleine Toy Spaniels waren vanaf de 18^e eeuw overal in Europa bijzonder populair bij de adel en gegoede burgerij als gezelschapshond. Ook in de tekst van een 19^e eeuws kinderboek uit die tijd – *Beroemde honden* - was de hond van Willem van een Oranje een ‘spagnolet’. In het gedenkboek uit 1933 *Prins Willem. Vader des Vaderlands* van de razend populaire vooroorlogse kinderboekschrijver W.G. van der Hulst staat ook een hondje getekend dat wel iets van een Kooikerhondje wegheeft. Dat er in de serie nu juist gekozen is voor een Kooikerhondje is echter het gevolg van een toevallige samenloop van omstandigheden. De filmmakers, op zoek naar een hondje zoals ze op afbeeldingen hadden gezien, zagen een filmfragment op de televisie waarop een van de Kooikershondjes van de welbekende Loes van den Bogaard figureerden. Aangezien dit hondje goed paste in hun plaatje en Loes’ goed getrainde hondjes al de nodige filmervaring hadden, werd het hondje van Willem de Zwijger dus een Kooikerhondje. (persoonlijke mededeling LvdB)

Mythe

Historisch juist is dit echter niet. Jori Zijlmans heeft in haar excellente tentoonstellingscatalogus *Hond & Baas* uitvoerig beschreven hoe deze mythe tot stand is gekomen. Het is zeker waar, blijkens ooggetuigenverslagen, dat Willem van Oranje een hondje heeft gehad dat hem op tijd wakker maakte om in 1572 te ontsnappen aan een onverwachte aanval van de Spanjaarden op zijn legerkamp. Het ging echter om een ‘Camus’, een kleine, witte, stompneuzige jachthond. In de loop der eeuwen transformeerde dit dier op afbeeldingen verschillende malen. Hij werd afgebeeld als een gladharige brak, als een kleine zwarte spitsneuzige hond, een soort mopshond en een ‘spagnolet’. Ook de verhalen rond de hond werden steeds fraaier en literairder. Zo zou het hondje na de dood van de prins uit verdriet niet meer hebben willen eten en op zijn graf zijn gestorven.

Omgekeerde wereld.

Uit een paar plattelandshondjes die leefden op een boerderij, is dus een heel ras geconstrueerd. Bovendien geeft de naam en het uiterlijk van het Kooikerhondje het idee dat het gaat om een honderden jaren oud ras. Een ras dat bovendien enerzijds populair zou zijn geweest bij de Oranjes en de gegoede burgerij als gezelschapshond en dat anderzijds als een functioneel werkhondje met een specifieke taak gebruikt zou zijn door kooikers.

Tegenwoordig worden weer veel eendekooien gerestaureerd vanwege hun historische waarde. Veel ervan zijn te bezoeken. Sommige kooien hebben ook weer een kooiker die op de wilde eenden jaagt. En wat heeft die tegenwoordig voor hondje bij zich? Juist, een Nederlands Kooikerhondje. Zo is de cirkel rond en is het Kooikerhondje toch nog een beetje een functioneel ras geworden.

Wetenschappelijke literatuur:

Parker, Heidi G. et al. (2004). Genetic Structure of the Purebred Domestic Dog. *Science* 304,. 1160-1164.

Scott, J.P. & Fuller, J.L. (1965). *Genetics and Social Behavior of the Dog*. The University of Chicago Press.

Zijlmans, J. *Hond & Baas. Een geschiedenis van haat en liefde*. Uitgeverij “De Nieuwe Haagse”/ Haags Historisch Museum, z.j.

De baronesse met twee van haar hondjes

Kooikerhondjes rond 1945

Stammoeder Tommie

Shelties rond 1915

Pyrenees Herdertje rond 1920

